

Публічне управління та адміністрування.

Дяченко Олексій Петрович

к.е.н., доцент кафедри обліку і оподаткування

Одеський державний аграрний університет, Україна

ПРИЧИНИ ТІНІЗАЦІЇ ЕКОНОМІКИ ТА ДОСВІД БОРОТЬБИ З НЕЮ КРАЇН ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Результати дослідження причинності процесів тінізації економіки країни є, безумовно, цінними з точки зору можливостей їх впливу, створення необхідних передумов для подальшого розвитку теорії детінізації. Водночас зрозуміло, що цей комплекс причин є лише проміжною ланкою у ряду причинної тенденції, яка пов'язана з більш фундаментальними прошарками суспільних відносин – наведений причинний комплекс сам потребує відповіді на питання про причини свого виникнення та розвитку.

Дієва державна політика щодо детінізації економіки потребує визначення основних причин її тінізації. Загалом, дослідження та узагальнення існуючих підходів до визначення чинників тінізації економічної діяльності дає право стверджувати про переважання фіскальної складової у визначенні найвагоміших причин тіньової економіки. Тобто, прийняття рішення про здійснення господарської діяльності в тіньовому секторі економіки суб'єкти ринкової економіки в Україні приймають, головним чином, через податковий тягар і недосконалість нормативно-правової системи. Крім того, більшість науковців серед основних причин тінізації національної економіки вбачають корупцію, неналежну діяльність контролюючих органів, надмірне регулювання підприємницького сектору, діяльність і лобізм кримінальних структур. Тобто, можна констатувати, що кореневою першопричиною формування тіньового сектору економіки є наявні вимоги та обмеження, які висуваються державою до суб'єктів економічної діяльності.

В економічно розвинутих країнах світу, більшість учених і спеціалістів, які вивчають тіньову економічну діяльність, найчастіше вживають наступне структурування, де виділяють дві складові тіньової економіки:

1. Економічна діяльність, що є легальною, не прихованою, але й такою, що не підлягає оподаткуванню і не враховується офіційною статистикою (виробнича діяльність у домашніх господарствах, надання послуг на непостійній основі, дохід, що отримується із присадибних ділянок тощо). Найчастіше в наукових дослідженнях ця складова тіньової економіки називається «неформальною економікою».

2. Протизаконна, свідомо прихована економічна діяльність. Ця частина тіньової економіки називається «підпільною» економікою і включає заборонену в державі економічну діяльність, кримінальні діяння, а також всі інші види діяльності, які повинні враховуватися і контролюватися державою, але суб'єкти такої діяльності умисно її приховують з метою ухилення від сплати податків або в інших протиправних діях (отримання прихованих доходів, заборонені види економічної діяльності, нелегальне виробництво товарів чи надання послуг, шахрайство, відмивання доходів злочинного походження, наркобізнес, проституція, торгівля людьми тощо) [1].

Стосовно складових елементів тіньової економіки дещо відрізняється думка американського економіста Д. Блейдса. За його концепцією до тіньової економіки належать: виробництво цілком легальної продукції, що приховується від влади у зв'язку з небажанням сплачувати податки; виробництво заборонених товарів і надання послуг; приховувані доходи в натуральній формі [2, с. 5].

Також на три складові тіньової економіки у своїх працях вказують й інші західні вчені К. Макафі, Б. Даллаго, В. Казімієр, Р. Люттік-Хаузен [3, с. 22-25]. Якщо узагальнити всі види тіньової діяльності, які пропонуються зарубіжними дослідниками, то можна виділити такі три складові тіньової економіки: підпільна економічна діяльність; прихована економічна діяльність; кримінальна економічна діяльність.

Варто відмітити, що даний підхід відповідає концепції тіньової економіки, запропонованій у межах версії СНР-1993 року, який розглядає тіньову економіку як три складові: приховане виробництво; неформальна, неофіційна діяльність або невидима економіка; нелегальна економічна діяльність.

Основною зброєю в арсеналі урядів країн ЄС у боротьбі з тіньовою економікою є: прозоре податкове, кримінальне та цивільне право; високий рівень оплати праці державних службовців; висока якість надання державних послуг населенню; ефективний механізм захисту прав і свобод громадян перед посяганнями державних структур; дієвий ринковий механізм та високий рівень конкуренції. Саме ці умови, а не жорсткі санкції, є фундаментом для боротьби з тіньовою економікою в будь-якій країні.

У зв'язку з тим, що Україна повністю підписала угоду про асоціацію з ЄС лише в 2014 р., питання імплементації рекомендацій міжнародних організацій та досвіду зарубіжних країн Україною в сфері детінізації економічних відносин є актуальним (табл. 1.).

У цьому зв'язку безсумнівний інтерес викликає найвідоміша міжурядова організація, спрямована на боротьбу з відмиванням нелегальних доходів, FATF-Група з розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням коштів та фінансуванням тероризму (Financial Action Task Force - FATF). Нагадаємо, що FATF розділяє всі національні системи протидії легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом, на 4 умовні групи. Зокрема, I група - країни, національні системи яких цілком відповідають вимогам FATF. До II групи належать країни, у яких існують недоліки законодавчого поля. У III групу входять країни, які мають стратегічні недоліки національної системи боротьби з брудними коштами, а до IV групи відносять країни, які знаходяться під особливим режимом санкцій. Україна перебувала в "чорному" списку FATF з 2002 до 2004 року як країна, яка недостатньо бореться з відмиванням грошей. До першої групи Україна входила до 2007 року. Потім FATF перевів Україну в другу групу (так званий "сірий список"), а в жовтні 2011 року Україну було виключено з контрольного списку цієї організації.

Узагальнення досвіду країн світу щодо детінізації економічної системи

Досліджувана країна	Рекомендовані заходи щодо детінізації
Польща	Заборона ведення господарської діяльності тих фізичних осіб, які раніше вчинили серйозний податковий злочин. Введення майнової відповідальності юридичних осіб за здійснення економічного злочину.
США	Посилення ролі державних спеціальних служб у контролі за поширенням тіньової економіки в країні та їх взаємодію із державною структурою в цілому. В Україні схожі функції повинні виконувати співробітники Служби безпеки України (СБУ).
Франція	Обмеження можливості проведення експортно-імпортних операцій національними суб'єктами господарювання з компаніями в офшорних зонах, оскільки це не дало б змогу у деяких випадках завищити або занизити ціни товарів порівняно зі світовими і при цьому ухилитися від сплати податків та отримати додатковий прибуток на різниці в цінах.
Великобританія	Підвищення рівня довіри громадян до влади, посилення незалежності судів, віддавши їх під громадський контроль, посилити покарання за хабарництво.
Німеччина	Оптимізація податкової системи, спрощення механізму обчислення розмірів податків, зниження ставок відрахувань із заробітної плати тощо. Створення ряду організацій: Федеральна фінансова поліція, Відділ боротьби з організованою злочинністю та корупцією, DIA (Департамент внутрішніх розслідувань).
Австрія	Впровадження заходів по запобіганню корупції серед державних службовців.
Нідерланди	Розробка системи моніторингу за можливими джерелами виникнення корупції та підозрілими особами. Функціонування системи державної безпеки по боротьбі з корупцією типу соціальної поліції. Жорстка система покарань, зокрема заборона обіймати державні посади, штрафи/
Бельгія	Створення Центрального управління по боротьбі з корупцією(OCRC)

Світове співтовариство завжди проводило широкомасштабні заходи, направлені на протидію відмиванню «брудних» грошей, оскільки міжнародна тіньова економічна діяльність - загальносвітова проблема в умовах глобалізації,

яка негативно впливає нелише на світову економіку, а й на неекономічні сфери суспільства (політику, мораль, громадську свідомість тощо).

Список використаної літератури:

1. Мазур О.А. Тіньова економіка в Україні: причини, форми її прояву та обсяги [Електронний ресурс] / О. А. Мазур // Вісник Дніпропетровського університету. Сер.: Економіка. - 2014. - Т. 22, вип. 8(2). - С. 70-77. - Режим доступу: <http://nbuv.gov.ua/>

2. Николаева М. И. Теневая экономика: методы анализа и оценки (обзор работ западных экономистов) / М. И. Николаева, А. Ю. Жевгаков. – М.: ЦЭМИ АН СССР, 1987. – 53 с.

3. Мазур І. Детінізація економіки України: теорія та практика: Монографія. – К.: Видавничо-поліграфічний центр „Київський університет”, 2006. – 239 с.